

תוכן העניינים

מארן ר' ניהוף הקדמה	ז
שרון וייסר 'האם טוב להיות בריא?' פילון כשחקן במחלוקת הפילוסופית על אודות סוגי הטוב	1
קולטן צ'אוק-יין יאם ידע רפואי בכתביו הרומיים המאוחרים של פילון	31
מירה בלברג וחיים וייס 'אם כן מה אניח לעת זקנה?' 'צעירים וזקנים בבית המדרש בספרות חז"ל	55
אביגיל מנקין-במברגר רפואה והתגוננות במטבעות תפילה מן התלמוד הבבלי ומקורות השבעה	87
זאב הרוי אבן דאוד, אבן מטוט, וסוד המלבוש	111
אסף תמרי 'כמו ... הרופא הבקי': הערות על מסורת רופאי הנפשות ועל ייחודה של קבלת האר"י בתוכה	123
יהונתן גארב המודל הגופני-הרפואי ב'אור התורה' לר' יצחק אייזיק חבר	189
רשימת המשתתפים בכרך	223
תקצירים באנגלית	vii

הקדמה

בשנת תשפ"ב אין צורך להסביר את בחירת הנושא 'בריאות, רפואה וגופניות', שכן מגפת הקורונה העלתה אותו בכל הקשרי החיים והעבודה האקדמית. על רקע כללי זה אפשר לזהות נקודת התחלה מדויקת לגיליון מיוחד זה של 'מחקרי ירושלים במחשבת ישראל': הסמינר המחלקתי של החוג למחשבת ישראל של המכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית, שבו השתתף בפרוץ מגפת הקורונה, פרופ' ארנולד דייוידסון, עמית נשיא ופרופסור אורח מאוניברסיטת שיקאגו. כפילוסוף מודרני הוא דיבר – באחת הישיבות הראשונות בזום – על משמעות הבידוד עבור הזהות האינדיווידואלית. אומנם נבצר ממנו להעלות את דבריו על הכתב, אך השאלה הפילוסופית שהוא ניסח עודדה אותי ליוזם בחינה מחדש של מקורות מחשבת ישראל במבט על הנושאים שהתעוררו ביתר שאת בעקבות המגפה.

לשמחתי וזכה ה'קול קורא' לגיליון זה להיענות רחבה, ולאחר מיון קפדני ולקטורה חיצונית של המאמרים שהוגשו אפשר היה ליצור כרך הסוקר את תולדות המחשבה היהודית מראשיתה אצל פילון האלכסנדרוני ועד קבלת הגר"א, עם השלכות לימינו אנו. מחברי המאמרים, כמעט מחציתם נשים, באים מרחבי הארץ והעולם. כתב העת 'מחקרי ירושלים במחשבת ישראל' משמש במה לשיח מחקרי חובק קהילות אקדמיות שונות; השפה העברית משמשת כלי תקשורת בין הארץ לתפוצות והעולם. תקצירים באנגלית נוספו למאמרים כדי להקל על תקשורת זו.

הנושא 'בריאות, רפואה וגופניות' מתבהר כאן מזוויות שונות. המחברים השונים לא התמקדו רק בהיבטים הקשורים לחומרים ולתקופה שאותה הם חוקרים, אלא הרחיבו את דיונם לשאלות תאורטיות כלליות בהקשר היסטורי רחב. שרון וייסר פותחת את הגיליון בשאלה המפתיעה, אם טוב להיות בריא. היא משחזרת את הוויכוח העתיק סביב הגדרת הטוב האמיתי, וממקמת את פילון האלכסנדרוני כשחקן פעיל ומקורי בין האסכולות של הסטואה, אריסטו ופיתגורס. קולטן יאם בודק את היקף ואופי הידע הרפואי שהיה בידי פילון כחלק מהשכלתו הפילוסופית. לפי ניתוחו, הכיר פילון את כתבי היפוקרטס במידה מסוימת ונטה למסורת הפרשנית של האסכולה הדוגמטיסטית, אף שתפיסתו לגבי היווצרות הנפש בעובר קרובה יותר לזו של

אריסטו. מירה בלברג וחיים וייס מציגים את פרדוקס הִקְנָה במקורות חז"ל לאור השיח היווני-הרומי, ובסופו של דבר גם על פי ש"י עגנון. קולות מגוונים מעידים על דרכי ההתמודדות עם הִקְנָה, תוך ניסיון להכחיש את המוות הבא אחריה. נוצר מודל תרבותי משותף, המערער על מהלכו הטבעי של הזמן ומייצר תנועה כפולה, שבה הצעיר מאמץ גינונים ומראה של זקן ואילו לזקן מתאפשרת מעין ילדות שנייה. אביגיל מנקיין-במברגר בוחנת תפילות תלמודיות שמטרתן למנוע נזק גופני לאדם הנפגש עם רוחות, שדים או חלומות רעים על רקע הממצא המאגי בן הזמן. היא מראה שהשפה והפרקטיקה התלמודית מעוגנות בחברה הרחבה, כשם שהן באות לידי ביטוי בקערות ההשבעה. זאב הרוי חושף את היווצרות סוד המלבוש של המלאכים, שנועד להסביר כיצד יצורים חסרי גוף מופיעים בצורה מוחשית מול בני האדם. הדיון מתמקד ברמב"ן – המקור הראשון לסוד המלבוש – ומשחזר זיקות מעניינות בין הקבלה לבין הפילוסופיה. אסף תמרי מנתח את ההגדרה העצמית של האר"י ושל ר' חיים ויטאל כרופאי נפש לאור תולדות ההשקפה בין פילוסופיה לרפואה, ומצביע על ממצא מפתיע: על אף שהרמב"ם היה בעצמו רופא, האר"י ורח"ו היו מוכנים יותר ממנו להשתמש במושגים רפואיים לצורכי ליבונן של סוגיות הגותיות. הגיליון מסתיים במאמרו של יהונתן גארב על ההיבטים הגופניים של ספר מהדור השלישי של קבלת הגר"א, שהיה מוזנח עד כה: 'אור התורה' לר' יצחק חבר. במאמר נחשפת חשיבות הגוף ככלי עבור פעילות הנפש בלימוד התורה ומתבהר מקומו של הספר בהקשר השיח המודרני על אודות הגוף.

חובה נעימה לי לסיים הקדמה זו בדברי תודה. תודה מקרב לב למכון למדעי היהדות ע"ש ג'ק, ג'וזף ומורטון מנדל, שתומך בהוצאה לאור של כתב העת 'מחקרי ירושלים במחשבת ישראל'. שני ראשי מכון, פרופ' סטיב פסברג ופרופ' נח חכם, ליוו בעידוד ובתשומת לב רבה את כל שלבי העבודה, מן הרעיון הראשוני שנהגה לעבור לפורמט של כרכים המוקדשים לנושא מסוים ועד להפקה הממשית. שרה פוקס עשתה עבודה מצוינת כעורכת לשון.

CONTENTS

- ‡ *Maren R. Niehoff*
Preface
- 1 *Sharon Weisser*
'Is it Good to be Healthy?' Philo as a Participant in the Ancient
Debates about the Kinds of Goods
- 31 *Colten Cheuk-Yin Yam*
Philo's Knowledge of Medicine in his Later Roman Writings
- 55 *Mira Balberg and Haim Weiss*
'What Shall I Leave for Old Age': The Old and the Young in the
Rabbinic Study House
- 87 *Avigail Manekin-Bamberger*
Healing and Protection in Rabbinic Liturgy and in the Jewish
Aramaic Incantation Bowls
- 111 *Warren Zev Harvey*
Ibn Daud, Ibn Matut, and the Secret of the Garment
- 123 *Assaf Tamari*
'Like ... the Proficient Physician': On the Tradition of the
Physicians of the Soul, and Lurianic Kabbalah's Uniqueness
within it
- 189 *Jonathan Garb*
The Somatic Medical Model in *Or ha-Torah* by R. Itzhak Eizik
Haver
- 223 Contributors
- vii English Abstracts

ENGLISH ABSTRACTS

‘IS IT GOOD TO BE HEALTHY?’ PHILO AS A PARTICIPANT IN THE ANCIENT DEBATES ABOUT THE KINDS OF GOODS

Sharon Weisser

By the end of the Hellenistic period, the status of health was at the heart of an important philosophical debate. Whereas the Stoics argued that health should not be regarded as a good, since only virtue can be considered as such, the Peripatetics claimed that the good life is characterized by the combination of three kinds of goods: the moral, the external, and the bodily. This paper argues that Philo was familiar with this debate and also sheds light on a forgotten aspect of this controversy. Furthermore, Philo is not inconsistent in his appraisal of the external and bodily goods, as is usually thought. He can reconcile the view that virtue is the only good, with appraisal of the three kinds of goods as stages on the path of progress, because he understands the first view in a non-Stoic fashion.

PHILO’S KNOWLEDGE OF MEDICINE IN HIS LATER ROMAN WRITINGS

Colten Cheuk-Yin Yam

In the scholarship on Philo of Alexandria, little is known about his understanding of medicine and physicians. This article argues that consideration of this topic can shed much-needed light on Philo’s *paideia* as well as on the social context in which his theology developed. Particular attention is paid to two passages in Philo’s later Roman writings, which mention specific terms related to medical debates of his time, namely *On Special Laws* 3.117–18 (discussing embryos) and *On Rewards and Punishments* 143–46 (discussing veins, arteries, and nerves).

‘WHAT SHALL I LEAVE FOR OLD AGE’:
THE OLD AND THE YOUNG IN THE RABBINIC STUDY HOUSE

Mira Balberg and Haim Weiss

This essay explores the relations between age and socio-intellectual status within the rabbinic study house. In the first part of the essay, we examine the notion that Torah-learning protects one from the afflictions of old age, an idea for which there are immediately apparent parallels in Greek and Roman philosophical literature. In the second part of the essay, we maintain that the ethos of an ageless society of learners not only generates statements about the old never getting truly old, but also creates a social setting in which the young cannot be truly young. We conclude with an analysis of a short story by S.Y. Agnon (‘The Good Years’) that builds on these Talmudic tropes, but takes them in a new direction.

HEALING AND PROTECTION IN RABBINIC LITURGY
AND IN THE JEWISH ARAMAIC INCANTATION BOWLS

Avigail Manekin-Bamberger

This article focuses on three prayers from the Babylonian Talmud that are meant to be recited in times of danger: the cemetery blessing, the privy recitation and blessing, and the dream prayer. The article demonstrates how elements of these three prayers were employed in the Aramaic incantation bowls as efficacious formulae. In addition, I argue that these parallels attest to the dispersion and meanings of Jewish liturgical formulations in a formative period. Finally, I suggest how parallels between the liturgical formulae on the bowls and rabbinic discussions shed light on the text and redaction of the Babylonian Talmud.

IBN DAUD, IBN MATUT, AND THE SECRET OF THE GARMENT

Warren Zev Harvey

The first mention of the Kabbalistic secret of the Garment (*sod ha-malbush*) is in Nahmanides’ Commentary on Genesis (Gen. 18:1), where reference is made to angels who appear as humans; e.g., those who visited Abraham, warned Lot, and fought Jacob (Gen. 18:2, 19:5, 32:25). In describing this phenomenon, Nahmanides uses the Saadianic term “Created Glory”. Samuel ibn Matut, in his interpretation of Abraham Ibn Ezra’s Commentary on Genesis (32:33), compares Nahmanides’ text to one in Abraham ibn Daud’s *Exalted Faith*, suggesting that the former was

influenced by the latter. Like Nahmanides, Ibn Daud cited the Saadianic theory and referred to the angels of Abraham, Lot, and Jacob as appearing in the form of humans. Kabbalistic and philosophical ideas thus converge to explain the paradox of angels, who lack material shape, but appear as ordinary people on earth.

‘LIKE ... THE PROFICIENT PHYSICIAN’:
ON THE TRADITION OF THE PHYSICIANS OF THE SOUL,
AND LURIANIC KABBALAH’S UNIQUENESS WITHIN IT

Assaf Tamari

This article explores the epistemic nature of medieval and early modern ‘medicine of the soul’, and its practitioners. It asks to what extent this medicine (known also as ‘spiritual medicine’) relies on specifically medical knowledge, thus going beyond a metaphor. A history of Jewish ‘soul medicine’ is provided and its roots in Greco-Roman medicine are outlined, while special attention is paid to the debates over its epistemic nature in Islamicate contexts. Two moments within Jewish thought are highlighted: the medieval Andalusian writings, epitomized by Maimonides’ choice of medicine as a model for his ethics, and Lurianic Kabbalah in early modernity. The article shows that the latter represents an extreme case of the medicalization of the role of the soul physician, and suggests some contexts to its uniqueness in this history.

THE SOMATIC MEDICAL MODEL IN *OR HA-TORAH*
BY R. ITZHAK EIZIK HAVER

Jonathan Garb

As part of the ‘corporeal turn’ in Jewish studies, there has been an awakening of interest in somatic and medical imagery in modern Kabbalah, yet less so in its later periods (such as the nineteenth century). The present article discusses these images as found in a short, yet rich, treatise by R. Itzhak E. Haver, the most prominent figure in the third generation of the school of the Vilna Gaon. It focuses on the psycho-physical connection, and the emotional dimension. Besides thematic analysis observations, the findings point towards Haver’s response to growing internalization of scientific views in the traditional Jewish world in the nineteenth century.

internalization of scientific views in the traditional Jewish world in the nineteenth century.